

RESTAURATORIAUS DIRBTUVĖS

Pagaminta tūkstančiai – išliko vienetai: pokario eksponatas iš plastiko

Restauratorius Martynas Kosas

Nors daugelis gali pamanyti, kad šiuolaikiniai plastiko gaminiai, kokius žinome dabar, atsirado tik XX a. pab., o masiškai išplito jau šiais laikais kaip pigūs gaminiai iš Kinijos, tačiau taip nėra. Plastiko ištakos siekia XIX a. pab., kai daugelis Europos ir Amerikos chemikų eksperimentavo su įvairių rūšių guma ir cheminių junginių likučiais.

1865 m. Johnas W. Hyattas užpatentavo celiuliozės nitrato ir kamparo sujungimo procesą, gautą junginį pavadino „celiuloidu“. Jis buvo naudojamas vietoje dramblio kaulo gaminant biliardo kamuoliukus, taip pat fotojuostų ir kino filmų gamyboje.

1907 m. chemikas Leo Hendrikas Baekelandas sukūrė bakelito gamybos technologiją. Bakelitas – pirmasis plastikas, pagamintas iš sintetinių medžiagų. Iš pradžių jis naudotas kaip izoliacinė medžiaga karinėje ir civilinėje radiotechnikoje, elektrotechnikoje, įvairiems karinės paskirties gaminiams. Vėliau paaiškėjo, kad dėl lengvo dažymo ir raižymo jis tinka ir dekoravimui, papuošalų gamybai. Bakelitas dažytas įvairiomis spalvomis, ant jo raižyti visokie raštai: gėlių, vaisių, gyvūnų; egiptietiško stiliaus, geometrinės figūros. Tokius papuošalus buvo pigu pagaminti, jie buvo spalvingi ir visiems finansiškai prieinami. Pavyzdžiui, Didžiosios depresijos laikotarpiu JAV jie tapo svarbiu moterų kostiumo elementu.

Rusijos imperijoje plastiką pagal jau atrastas Vakarų technologijas kūrė ir vietiniai chemikai. Jie išrado (veikiau pasinaudojo kolegų iš Vakarų valstybių išradimais) supaprastintą bakelito analogą – karbonilitą. 1916 m. Maskvos gubernijoje įkurta gamykla pavadinimu „Karbolit“. 1919 m., kaip ir visos tuometės privačios įmonės, ji buvo nacionalizuota bolševikų. Pati plastiko gamyba taip pat perimta, tačiau su metais jos kokybė keitėsi ne į gerąją pusę. Beje, toje gamykloje sukurta tamsiai rudos, arba juodos, spalvos karbolito lempa, kuri išpopuliarėjo kaip „NKVD lempa“.

Pirminiai plastikiniai liejiniai išliko beveik nepakitę iki 1946 m. Po Antrojo pasaulinio karo nualintoje ir sugriautoje Europoje atsirado didžiulė nebrangių, masiškai gaminamų plastikinių daiktų paklausa. Jamesas Hendry sukonstravo pirmąją sraigtinę liejimo mašiną ir sukėlė revoliuciją plastiko pramonėje. Dėl šio išradimo produktų iš plastiko gamyba atpigo, buvo galima gaminti greitai ir dideliais kiekiais. Pokaryje tokių gaminių gamybą perėmė ir Sovietų Sąjunga – dažniausiai ši pramonės šaka buvo vystoma plastiko gamyklose, sukurtose Vokietijoje išardytų gamyklų pagrindu, pasinaudojant Vakarų šalių technologijomis ir išradimais. Dauguma gamyklų koncentruotos ten pat, kur ir tankiausias GULAG'o darbo stovyklų tinklas – kur daugiausia nemokamos kalinių darbo jėgos.

Kauno IX forto muziejaus rinkiniuose yra pokarinės masinės gamybos plastikinio gaminio pavyzdys – apie 1950 m. Novosibirske, gamykloje „Plastmass“, pagaminta lėkštė. Lėkštės išmatavimai 29x20x5 cm. Ji pagaminta iš rožinės spalvos karbolito karšto presavimo būdu. Ant dugno karštu anspaudu įspaustas gamyklos žymėjimas. Tai vienas iš tuo metu masiškai ir dideliais kiekiais gamintų buities reikmenų. 1989 m. muziejui perduota ir dabar rinkiniuose saugoma lėkštė buvo naudojama tremtinės Anelės Petrauskaitės-Skubienės šeimoje. Kaip teigė eksponato perdavėja, ši lėkštė jų šeimoje naudota mėsai laikyti.

Į restauratoriaus dirbtuves eksponatas pateko labai blogos būklės. Visas paviršius padengtas nešvarumais, pajuodęs, suraižytas. Akivaizdu, kad lėkštė

daug metų intensyviai naudota pagal paskirtį – daugybiniai įrėžimai peiliu rodo, kad joje, kaip ir minėjo eksponato perdavėja, pjaustyta mėsa ar kiti maisto produktai.

Daiktas, pagamintas iš plastiko ar kitų sintetinių medžiagų prieš Antrąjį pasaulinį karą ar netrukus po jo, jau gali pretenduoti į antikvarinio daikto statusą. Sendaikčių ir antikvaro kolekcininkai, seniai suprasdami pirmųjų plastikinių gaminių vertę, tokius daiktus kaupia ir kolekcionuoja. Tai gali būti ir Antrąjį pasaulinį karą menantys militaristiniai daiktai, ir pokario gamybos žaislai, buities reikmenys. Tokių daiktų, nors ir pagaminta tūkstančiai, iki šių dienų išliko vienetai. Tuo metu dėl masiškumo ir pigumo jie buvo visiems prieinami ir nevertinami. Daugelis tokių daiktų kaip pasenę ir nereikalingi buvo lengva ranka išmetami į šiukšlyną. Todėl tie, kurie išliko iki šių dienų, jei tebėra geros būklės, turi savo vertę.

Vakarų valstybėse jau prieš gerą dešimtmetį pradėti ruošti restauratoriai, kurie tiria, konservuoja ir restauruoja plastiko pagrindu sukurtus eksponatus. Lietuvoje kol kas plastiko restauratoriaus specialybės nėra, todėl pasikonsultuoti su vietiniu kolega, kaip atlikti konservavimo darbus, iki kokio lygio atkurti pirminį eksponato vaizdą, nebuvo galimybės. Teko ne vieną dieną ieškoti informacijos užsienio restauratorių tinklalapiuose, skaityti specifinę literatūrą ir išbandyti visa tai praktikoje. Šiuolaikinėmis priemonėmis įmanoma atkurti pirminį plastiko vaizdą iki tokios būklės, kad jis atrodytų kaip pagamintas vakar, tačiau to tikrai nereikėjo daryti su šiuo tremtį menančiu muziejaus eksponatu. Nuspręsta nuvalyti susikaupusius nešvarumus, apnašas, tačiau palikti akivaizdžias naudojimo žymes. Įvairiomis konservavimui-restauravimui skirtomis cheminėmis priemonėmis atmirkytas ir valytas paviršius. Pašalinus apnašas bei nešvarumus, visas paviršius buvo šildomas, dengiamas ir poliruojamas sintetiniu mikrokristaliniu vašku. Darbai buvo atliekami tiek kartų, kol gautas norimas rezultatas.

Prieš restauraciją © KDFM / Martynas Kosas

Prieš restauraciją © KDFM / Martynas Kosas

Po restauracijos © KDFM / Rasa Pranskevičiūtė

Po restauracijos © KDFM / Rasa Pranskevičiūtė